

Skandinavisk Valfärdskonferens 2016, den 14 och 15 november i Oslo **Avslutningstal av *Asbjørn Wahl*, daglig leder i For velferdsstaten**

Ansvaret ligger hos oss

Vi lever i en tid med stora förändringar, djupa kriser och starka politiska strömningar. Framtiden är osäker. Utvecklingen kan gå åt vänster – men också åt höger. Oavsett vilken riktning den tar så har vänsterrörelsen ett stort ansvar.

Vår skandinaviska välfärdskonferens lider mot sitt slut. Vi har beskrivit, analyserat och diskuterat lösningar och alternativ. Vi har konstaterat att vi lever i en tid med stora förändringar, djupa kriser och starka politiska strömningar. Jag behöver bara nämna Syriza, Podemos, Brexit och Donald Trump, så förstår ni vad jag menar. Traditionellt mäktiga politiska partier går under medan nya uppstår. Vi upplever ett ökande gap mellan folket och samhällets ekonomiska och politiska elit. Dennis Kristensen, ledare för det danska fackförbundet FOA, konstaterade vid öppnandet av konferensen att vi ser stora rörelser i den politiska bilden också hos oss. Denna utveckling kan gå åt vänster, sa han – men också åt höger.

Oavsett vilken riktning den tar så bär vänstersidan på ett stort ansvar. Rör sig utvecklingen åt vänster har vi gjort något rätt. Rör den sig åt höger så har vi misslyckats med vårt uppdrag. I vilket fall bekämpar vi inte den yttersta högern genom att skälla på dem eller moralisera över dess politik. Vi bekämpar dem först och främst genom att ta fram konkreta och trovärdiga lösningar och alternativ, som inte bara är tillräckligt bra utan som också utlöser entusiasm och mobilisering för det samhälle vi vill bygga. Klarar vi inte det är risken stor att högerpopulismen, och ännu mer högerextrema krafter, fångar upp det missnöje som förklarligt nog breder ut sig i ett samhälle präglad av omfattande kriser, allt större klyftor, avdemokratisering och maktlöshet.

Vi måste ta människors missnöje och oro på allvar, vi måste politisera och kanalisera den in i en kamp för gemensamma lösningar och folkets makt underifrån. En av vänstersidans största fallgropar idag är att den blir så salongsfärdig och anpassad till det rådande systemet att den både blir och ses som en del av ”etablissemangen”. Det vi framför allt behöver nu är vår kritiska förmåga, vår systemkritik och våra djupgående lösningar. Jag säger som Kjersti Ericsson: Satsa inte för lågt! I det här avslutningstalet vill jag kort peka på tre utmaningar som vi inom vänstern står inför och som kommit till uttryck på olika sätt under den här konferensen. Det handlar om förhållandet mellan makt och intentioner; om att förstå de samhällsliga problem vi står inför, som en förutsättning för att kunna lösa dem, samt att våga kämpa och våga vinna.

Makt och intentioner

Det är makt- och styrkeförhållanden som avgör hur samhället utvecklas. Samhällsproblem uppstår inte utan orsak. Det är samhällsliga drivkrafter som skapar fattigdom, maktlöshet och ökande klyftor, och om vi ska förändra dessa förhållanden så måste vi angripa orsakerna. Jag menar att vi ser en ökande tendens till att politiker – både till höger och till vänster – sprider löften om att lösa både det ena och det andra samhällsproblemet utan att de på något sätt förhåller sig till orsaker och drivkrafter. Förbundsledaren i Norsk Tjenestemannslag, John Leirvaag, formulerade detta så väl vid öppnandet av den här konferensen:

”Högerkrafterna i Norden”, sa han, ”ser positivt på resultat som låg arbetslöshet och hög produktivitet men det betyder ingenting så länge de inte sluter upp bakom det som har bidragit till den nordiska modellen”. Just det! Och likadant är det på en rad områden i samhället. Det finns knappast *ett* politiskt parti här i landet som inte har gjort en eller annan utfästelse om att bekämpa fattigdom och minska klyftorna i samhället. Resultatet är dock det motsatta. Oavsett regeringsalternativ de sista 20 åren så har fattigdom och ekonomiska skillnader ökat i vårt samhälle, eller i bästa fall varit relativt oförändrade i vissa perioder. Det är nämligen inte möjligt att bekämpa fattigdom och minska klyftorna utan att gripa in med politiska regleringar på marknaden. Marknadskrafterna har alltid och kommer alltid att centralisera och koncentrera makt och välstånd. Att proklamera att man vill bekämpa fattigdom samtidigt som man satsar på ytterligare avreglering och liberalisering av marknaderna, det går helt enkelt inte ihop. Resultatet blir tomma löften och en fördunklad verklighet.

Man kan heller inte beskatta kapital mycket högre i ett land än i det land man konkurrerar med – om man inte samtidigt inskränker kapitalets fria rörlighet. Försök till omfattande omfördelning i ett samhälle genom hårdare beskattning av kapital leder idag till omfattande kapitalflykt (kapitalstrejk som vissa kallar det). Uppbyggnaden av välfärdsstaten och ett omfördelande, progressivt skattesystem under de första årtiondena efter andra världskriget var endast möjligt genom att man samtidigt hade kapitalkontroll. Att lova omfattande nationell ekonomisk styrning, utan kapitalkontroll, är meningslöst, och det måste vänstern ta konsekvensen av. Kapitalkontroll måste upp på dagordningen igen om vi ska uppnå demokratisk kontroll av ekonomin, och det måste också ske genom att bryta med internationella avtal (EU/EES och diverse investeringsavtal), eftersom dessa i nyliberalismens tidsålder i stor grad används för att säkra ”evigt liv” och oinskränkt makt åt kapitalintressena.

Ett tredje område där den bristande samklängen mellan makt och intentioner ofta visar sig är i arbetslivet. ”Dagens arbetsliv kräver”, heter det, oavsett om det gäller mer flexibla arbetstider, ökad rätt för arbetsgivaren att styra eller ett svagare anställningsskydd. Arbetslivet kräver emellertid ingenting av detta. Det är aktörer i arbetslivet som kräver, och de kräver det utifrån sina ekonomiska och maktpolitiska intressen. Kraven framställs ofta som naturlagar men det är de ekonomiska och politiska maktförhållandena i arbetslivet som är avgörande. Och när lag- och avtalsregler i arbetslivet försämras och undergrävs av hänsyn till vad ”det moderna arbetslivet kräver” så är det i realiteten maktförhållandena som förskjuts i arbetsgivarnas favör.

Jag menar inte vi ska dölja att också fackföreningsrörelsen från tid till annan låter sig förledas av goda intentioner från sina politiska vänner. Fackliga ledare säger sig ofta vara nöjda med politiska löften på ett område – även om intentionerna inte följs av åtgärder eller mobilisering för att ändra de maktförhållanden som är nödvändiga om intentionerna ska kunna förverkligas. Olof Palme var inne på något av detta i sin sista intervju innan han sköts till döds i Stockholm:

"Alla de som nu talar så lyriskt om alla de fördelar i form av påstådd mångfald, prispress och valfrihet som skulle följa av att man lät `marknadskrafterna` få ett större spelrum inom den offentliga sektorns verksamhetsområde, borde kanske höja näsan över läroböckernas teoretiska modeller av marknaden till ett studium av hur marknadskrafterna faktiskt fungerar på de sektorer de i dag styr."

(Citat från krönika av Kjell Östberg i Klassekampen 27.2.2016.)

Förstå problemet

En annan utmaning som vänsterrörelsen ständigt möter, är att för att kunna lösa ett problem, måste vi först förstå det. Vi ser det gång på gång i vårt förhållande till välfärdsstaten, till den nordiska modellen. Denna framställs av arbetsgivarnas företrädare som något som består orubbat trots de omfattande maktförskjutningarna som sker i samhället omkring oss. Det är som om man glömt att välfärdsstaten var resultatet av en alldeles speciell historisk utveckling, där styrkeförhållandet mellan arbete och kapital ändrades – till fördel för arbetarna, och att denna maktförskjutning gjorde det möjligt att utveckla breda, universella offentliga välfärdsordningar.

De senaste 20 åren, i nyliberalismens anda, har maktförhållanden förskjutits igen, men den här gången till arbetsgivarnas och kapitalets fördel. Därmed upplever vi att medan den nordiska modellen fortfarande hyllas blint bland arbetsgivarna så bryts den i praktiken ned bit för bit och på område efter område. Det sker genom avreglering, privatisering, marknadsorientering, införande av New Public Management (NPM), målstyrning och allt mer auktoritära organisations- och ledarskapsformer – samt med ökande krav på de anställda i fråga om lojalitet samtidigt som medverkan och medbestämmande försvagas. Den disciplinering av arbetstagare och individualisering av samhällsproblem som välfärdsstaten skulle motverka genomförs nu genom den så kallade arbetslinjen, («from welfare to workfare» som det så beskrivande heter på engelska). Målstyrning, auktoritära ledarskapsmodeller och NPM har nu blivit så impopulära bland de anställda att det gränsar till uppror. Därmed upplever vi att välmenande politiker, speciellt inom socialdemokratin, med önskan om att bli omvalda, också börjar uttrycka sig kritiskt till dessa modeller. Det är emellertid ganska uppenbart att de inte förstår problemet. Svaret på meningslös målstyrning blir då ”några färre mål”. Svaret på en ödeläggande nyliberal sjukhusreform blir att måla fasaden. Svaret på NPM-reformerna, har de lärt sig, är ”tillitsreform”, men från deras sida är det inte som en grundläggande makt- och strukturreform utan som en fortsatt auktoritärt införd reform ovanifrån.

Det vi behöver är verklighetsorientering, förståelse av orsaker och drivkrafter, av varför vi byggde upp en offentlig sektor. Det är skillnad på förvaltning och företag. Den offentliga förvaltningens uppdrag är att infria politiska mål för samhällsutveckling. Den ska inte styras efter ”sista raden” och spurras av jakt på högsta möjliga profit. Fackföreningsrörelsen och vänsterrörelsen måste använda offentlig sektor i en strategi för att förändra och förbättra samhället, som ett redskap i kampen om ett annat och ett bättre samhälle. Vi ska inte tillbaka, vi ska inte backa, vi ska framåt, vi ska skapa det nya. Problemet idag är inte att högern för högerpolitik, annat kan vi inte förvänta. Problemet är att vi inte har en vänsterrörelse som gör uppror, som bekämpar marknadsmakt och auktoritära tendenser när de är i maktposition, som saknar visioner och förmåga att leda samhället i en annan riktning. Visserligen kan de sänka tempot i marknadsorienteringen och avregleringen, men fel politik är fel politik också om den går lite långsammare. Detta göder högerpopulismen i samhället mer än mycket annat.

De som sitter och väntar på att den politiska eliten, partiledningen, ska lösa problemen för oss kommer med andra ord att vänta förgäves. De förstår inte problemen, de upplever inte effekterna – och därmed kommer de inte heller att kunna föreskriva lösningarna.

Våga kämpa, våga vinna!

Den tredje utmaningen jag vill ta upp här, är vår brist på ambitioner. Det ser ofta ut som om vänstersidan har «erkänt» att den inte kan göra stora förändringar, att den är en underdog, att tiden

för stora visioner och mål är över – att det enda den kan göra, är att laga lite här och putsa lite där, och i övrigt administrera bäst det går.

Var är våra omfattande alternativ och lösningar på de många kriserna och de växande samhällsliga problemen som möter oss? «Det är inte realistiskt», heter det ofta när vi prövar att ställa mer vittgående krav på en alternativ utveckling. Med dagens många kriser (ekonomisk, politisk, social, miljö- och klimatkrise) och politiska strömningar måste vi emellertid omvärdera vår syn på vad som är realistiskt. Vem av er var det som för fem år sedan ansåg det som realistiskt att en person som Donald Trump skulle bli vald till president i USA? Vem såg för sig att det dominerande socialdemokratiska partiet i Grekland, Pasok, skulle bli decimerat i loppet av några få år, samtidigt som ett nytt vänsterparti skulle växa fram och bli störst i loppet av kort tid? Vem trodde det var realistiskt att det som började som demonstrationer och gatuockupationer av en grupp ungdomar i Spanien efter ett par år bildade Podemos och gick rakt in i konkurrensen om att bli landets största politiska parti? Vem såg på det som realistiskt att extremhögern igen skulle komma till regeringsmakten i europeiska land som Ungern och Polen – samtidigt som de snart kan komma att vinna presidentvalet i Österrike?

”Var realistisk, kräv det omöjliga”, sa 1968:orna. Det är högersidan som gör detta nu, i USA som flera europeiska länder – och de går framåt. Det är på tiden att också vi på vänstersidan lägger ifrån oss beskedligheten och de avsaknade ambitionerna. Med dagens djupa samhällsliga kriser och politiska omskakningar är tiden inne för förändringar – stora förändringar. Vi behöver ambitioner, vi behöver självtillit, vi behöver tro på att vi kan erövra reell makt, att vi kan flytta berg – och vi behöver segra.

Mer än något annat behöver vi dock politisering. Vi måste sluta att moralisera och anklaga folk för att de går till extrema högerpartier. De går till höger främst för att vänstersidan har svikit. Folks missnöje och oro är välgrundade. Det är detta missnöje och denna oro som extremhögern så effektivt stöttar upp om och utnyttjar – för att kanalisera den in i en pervers politisk förståelse och kamp som riktar sig mot andra grupper i samhället (invandrare, muslimer, människor med olika hudfärger etc. – ja, även en odefinierad ”elit” låter det som de mobiliserar sig emot). Det blir av avgörande vikt att vänstersidan tar till sig detta missnöje och denna oro bland folk, politiserar den och vänder den till en kamp för gemensamhetslösningar – i konfrontation med orsakerna till och de reella drivkrafterna bakom de samhällsproblem vi upplever.

Vi har vunnit några viktiga segrar i Norge de allra senaste åren. 2011 upplevde vi ett kommunval som i hög grad var avpolitiserat. Energin hade gått ur den rödgröna regeringen, som i huvudsak administrerade en mjuk nyliberal politik. 2013 förlorade samma regering stortingsvalet, av detta skäl. De hade inte en enda samhällsreform på programmet. Detta lade emellertid grunden för en mer politiserad kommunvalskamp 2015. Denna politisering var det inte partierna som stod för. De påfördes utifrån. Det var krafter som vi och ni, och självklart stora delar av fackföreningsrörelsen, som bidrog till det, genom det systematiska arbetet som vi genom flera år hade gjort för att analysera, förklara, utveckla politik och mobilisera mot kommersialisering av välfärden. Detta bidrog speciellt till att flytta en del socialdemokratiska (men också andra) politiker på lokalplanet ett steg åt vänster. Därmed fick vi ny majoritet och en ny välfärds politik i en rad kommuner, bland annat med formuleringar som denna:

«Byrådet skiljer mellan privata kommersiella och privata ideella aktörer. Det är inte aktuellt för byrådet att konkurrensutsätta eller privatisera flera av kommunens välfärdsområden till kommersiella aktörer. Byrådet önskar inte att barndagvårdstjänster ska läggas ut på anbud till kommersiella aktörer. Byrådet önskar ge goda ramvillkor till privata ideella skolor, men vill inte ha nya privata kommersiella barn- och ungdomsskolor i Bergen.»

Utdraget är hämtat från den politiska plattformen för byrådet (kommunstyrelsen) i Bergen, där klart borgerliga partier som Kristelig Folkeparti och Venstre också är med i majoriteten tillsammans med socialdemokratin. Det är faktiskt situationen i flera kommuner, att borgerliga partier (inklusive Høyre og Fremskrittspartiet) är med i majoritetskonstellationer som ska avveckla kommersialiseringen av sjukhem så snart anbudskontrakten går ut. Detta pressas på av befolkningen, fackföreningarna och, inte minst, av dåliga erfarenheter och skandaler kopplade till den kommersiella profittjakt, som har skapat denna situation. På det här området är det alltså hela den politiska tyngdpunkten som har flyttat ett steg åt vänster. Detta har uppenbarligen skapat en växande desperation hos de kommersiella aktörerna, deras arbetsgivarföreningar och deras politiska tjänare på nationell nivå. Desperationen ger sig särskilt till uttryck genom att kommunistspöket nu har dragits fram i ett förtvivlat försök att stämpla oss, vi som kräver att kommersiella krafter ska bort från välfärden. Men det är ändå inte så många som går på det, att lokalavdelningarna till en rad borgerliga partier, som stöder återkommunaliseringen av sjukhem, är förtäckta kommunistiska organisationer. Jag tror därför vi ska se på desperationen som ett gott tecken.

Det har aldrig funnits många kommersiella sjukhem i Norge men efter den här valperioden kommer det knappast att finnas ett enda. Vi har med andra ord vunnit i kampen mot kommersiella sjukhem i Norge. Det är värt att fira. Vi har vunnit kampen bland annat för att vi har samlat och systematiserat kunskap och analys om de kommersiellas politik och strategier, och utvecklat en tydlig politik: Vi kräver totalt förbud mot profit på offentlig välfärd! Nu ska vi fortsätta kampen för att avkommersialisera barndaghemmen. Sedan ska vi skärpa kampen mot kommersiella intressen inom barntillsyn, hemhjälp och städtjänster. Till sist ska vi stötta kravet från en växande del av fackföreningsrörelsen, att de kommersiella bemanningsföretagen ska bort från arbetsmarknaden. En tidig kandidat i denna kamp är Orange Hälsa, ett vilda västern-företag som utnyttjar och underbetalar desperata arbetslösa människor från de baltiska länderna. Vi kräver att de får fast anställning i de offentliga tjänster där de arbetar.

Det är dags att gå på offensiven för att konfrontera de maktstrukturer som skapar problemen. Låt oss göra som den tidigare arbetsministern i Bill Clintons första regering, Robert Reich, rådde oss att göra i den videohälsning han skickade till den här konferensen vid öppnandet igår: "Fight against neoliberalism in all its forms!" Bekämpa nyliberalismen i alla dess former! Tärningen är kastad. Ambitionsnivån har höjts ett hack.